

UDK 27-789.33(497.6)(091)

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 27. VIII. 2007.

Hrvoje LASIĆ

Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu

UTJECAJ I PRINOS DOMINIKANACA U STVARANJU HRVATSKE FILOZOFSKE BAŠTINE U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Imajući u vidu povijesne izvore prema kojima su dominikanci (Red braće propovjednika) prisutni u srednjovjekovnoj Bosni već od prve polovice 13. pa sve do kraja 15. stoljeća, u ovom prilogu autor se osvrće na utjecaj i prinos dominikanaca u stvaranju hrvatske filozofske baštine u Bosni i Hercegovini. Po svom misijskom poslanju dominikanci su red propovjednika radosne vijesti, evanđeoske poruke spasenja. Pod geslom "veritas" - "istina", do koje se može doći i pravo je spoznati jedino kontemplacijom i trajnim studijem, ljudima nastoje približiti istinu o Bogu i čovjeku, o opstojnosti i svrsi postojanja ovoga svijeta, o smislu i sudbini čovjeka te o nevidljivoj prisutnosti Tvorca svega vidljivoga i nevidljivoga. Svojim dolaskom u Bosnu, kao i svojom djelatnošću, dominikanci su, nema sumnje, ostavili duboke tragove na vjerskom, znanstvenom i kulturnom planu, što znači da su uvelike utjecali na stvaranje hrvatske filozofske baštine. Na temelju povijesnih vrela, iako još uvijek nedovoljno istraženih, autor drži da su dominikanci nezaobilazni u rasvjetljavanju političkih i vjerskih zbivanja u srednjovjekovnoj Bosni i Hercegovini te da su svojom djelatnošću također znatno pridonosili i da još uvijek pridonose stvaranju hrvatske filozofske baštine, unatoč činjenici njihove povremene ili stoljetne nenazočnosti u Bosne zbog raznih vjerskih zbivanja i političkih događaja uvjetovanih unutarnjim i izvanjskim čimbenicima.

U ovom prilogu autor se ukratko osvrće na Branimira (Dominika) Koraća, dominikanca iz ovoga humskog podneblja, propovjednika istine te

pravednoga mira na ovim prostorima i u svijetu. Unatoč njegovom neumornom zalaganju za pravedan mir i nenasilje, u Drugom svjetskom ratu bio je žrtva ratnih razaranja i u tridesetoj godini života (1944. godine) izdahnuo je pod ruševinama zagrebačkoga samostana, potpuno uništenoga zrakoplovstvom saveznika.

Ključne riječi: *srednjovjekovna Bosna, bogumili, bosanski kristijani, krivovjerje, kršćanstvo, islam, dominikanci, religija, hrvatska filozofska baština.*

Uvod

Na temelju istraženih povijesnih vrela o nazočnosti i djelatnosti dominikanaca (Reda braće propovjednika) u Bosni i Hercegovini, nakana nam je osvrnuti se na utjecaj i prinos dominikanaca u stvaranju hrvatske filozofske baštine na ovim prostorima. Imajući u vidu dolazak dominikanaca u Bosnu početkom 13. i njihovu nazočnost na tim prostorima sve do kraja 15. stoljeća, kao i njihovo misijsko poslanje i misionarsku djelatnost među hrvatskim žiteljima, logično je i opravdano zaključiti da su dominikanci svojim radom i načinom života, prožeti kršćanskom vjerom izraženom u filozofsko-teološkom obliku, uvelike utjecali na stvaranje hrvatske filozofske baštine i pridonosili njezinu razvoju i očuvanju.

U prvom dijelu ukratko će se razmotriti povijesne prilike u Bosni i Hercegovini, razloge i svrhu dolaska dominikanaca u srednjovjekovnu Bosnu, ustroj dominikanskoga reda te njegovo misijsko poslanje i djelatnost u kršćanskim krajevima zahvaćenim krivovjerjem. U drugom dijelu osvjetljuje se lik Branimira (Dominika) Koraća, prvoga dominikanca iz Hercegovine, koji je početkom 20. stoljeća, nakon više stoljeća izbjivanja dominikanaca iz Bosne i Hercegovine, ušao u dominikanski red posvetivši se proučavanju religija, osobito islama, kako bi bolje upoznao njegov nauk te tako uspješnije vodio dijalog s pripadnicima islamske vjeroispovijesti. Međutim, ratne su ga okolnosti spriječile da nastavi sa znanstvenim radom i ostvari započeto djelo.

U obrađivanju zadane teme ponajviše sam se služio djelima dvojice autora: Stjepana Krasića, dominikanca, profesora povijesti na Papinskom sveučilištu sv. Tome Akvinskoga u Rimu (Pontificia Studiorum

Universitas a S. Thoma Aquinate in Urbe), i Saliha (Abdulaha) Jalimana, profesora filozofije na Filozofskom fakultetu u Tuzli, te arhivskom gradom Hrvatske dominikanske provincije koja se odnosi na životopis i lik Branimira (Dominika) Koraća.

1. Povijesni osvrt

1.1. Dolazak dominikanaca u srednjovjekovnu Bosnu i njihova djelatnost

Postoje pouzdana povijesna vrela koja govore o dolasku dominikanaca u srednjovjekovnu Bosnu, kao i tragovi koji svjedoče o njihovoj djelatnosti u Bosni koja je imala različite oblike: propovijedanje kršćanske vjere, organiziranje Bosanske biskupije, posredovanje između crkvene i svjetovne vlasti, u čemu su dominikanci kao propovjednici, biskupi i papini legati dali sve od sebe da se Bosanska crkva, zahvaćena krivovjerjem manihejske orijentacije (bogumili – bosanski krstijani), vrati u krilo Katoličke crkve.

Odmah na početku valja istaknuti da vrijeme dolaska dominikanaca u Bosnu nije sporno, ali se o njihovoj djelatnosti u srednjovjekovnoj Bosni vrlo malo zna zbog nedostupnih povijesnih izvora. Sve se svodi na nekoliko osnovnih činjenica, odnosno zapisa koji kažu da su do 1241. godine postojala dva samostana nepoznate lokacije, da su započeli ali i ne dovršili gradnju crkve na vrhbosanskom brdu, da su prenijeli sjedište Bosanske biskupije u Đakovo, da su napustili Bosnu nakon što je papa Ivan XXII. godine 1330. dao franjevcima isključivo pravo na inkviziciju.¹

Stvarni rad, dometi i uspjesi dominikanaca, osobito u prvoj polovici 13. stoljeća još uvijek nisu potpuno istraženi. Međutim, zahvaljujući povjesničaru Stjepanu Krasiću i njegovim znanstvenim istraživanjima, uloga i utjecaj dominikanaca u Bosni u stvaranju hrvatske filozofske baštine nisu više potpuno nepoznati. Tom se problematikom bavio i dr. Salih (Abdulah) Jaliman, profesor filozofije na Filozofskom fakultetu u Tuzli. Svoja istraživanja objavio je u knjizi pod naslovom *Djelatnost dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni*.²

¹ Stjepan KRASIĆ, *Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni*, UPT, Đakovo, 1996., str. 5.

² Salih (Abdulah) JALIMAN, *Djelatnost dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni*, Tuzla, 1999.

Od samoga osnutka dominikanskoga reda dominikanci su nazočni na tlu Bosne i Hercegovine. Red braće propovjednika osnovan je 22. prosinca 1216. sa svrhom naviještanja radosne vijesti, odnosno evanđeoske poruke spasenja diljem svijeta i s jasnim ciljem pobijanja krivovjerja te raznih filozofija suprotnih evanđelju. Dominikanski je red zamišljen kao misionarski. Njegov osnivač sv. Dominik toliko je bio zanesen misijskim poslanjem da je ostatak života želio provesti u misionarskom radu među krivovjernim Kumanima, pripadnicima jednoga plemena turskoga podrijetla, prvobitno nastanjenoga u sjeverozapadnom dijelu Azije, koji su, napustivši azijske stepe, došli u područje između Dunava i Tise gdje su se u 13. stoljeću trajno nastanili i s vremenom asimilirali i pretopili u Mađare.³ To je bio jedan od razloga Dominikova osnivanja reda za rad među katolicima i nekatolicima.

Istom što mu je bio odobren red, Dominik je u Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo poslao Pavla Dalmatinca, profesora prava na bolonjskom sveučilištu, autora nekoliko pravnih djela, da tamo osnuje dominikanski red. Prema nekim povijesnim izvorima, Pavao je bio iz Ugarske, međutim novija istraživanja pokazuju da se radi o dalmatinskom Hrvatu.⁴

Osnivanje dominikanskih samostana kao i djelatnosti redovnika u samostanima vrlo su važni za utvrđivanje njihova utjecaja na ljude s kojima su se susretali, s njima živjeli i s njima surađivali na vjerskom i kulturnom planu. Prema povijesnim izvorima, prvi dominikanski samostan u Zagrebu osnovao je 1225. godine Sadok iz Poljske. Naime, u Donjem Miholjcu, među doseljenicima iz Bosne bilo je mnogo krivovjeraca, tzv. bogumila – bosanskih krstjana koje je trebalo obratiti na izvorno katoličko kršćanstvo. Deset godina nakon osnivanja dominikanskoga samostana u Zagrebu, a vjerojatno istodobno i u Čazmi, osnovan je godine 1235. samostan i u današnjoj Bosanskoj Dubici, na desnoj obali rijeke Une, a godine 1242. dva samostana – u Virovitici i Bihaću.⁵

Dakle, dolazak dominikanaca u Bosnu bio je povezan sa širenjem hereitičnoga pokreta bosanskih krstjana – bogumila, krivovjerja sličnoga ma-

3 Usp. Bratoljub KLAJČ, *Rječnik stranih riječi*, NZMH, Zagreb, 1978., str. 766; *Hrvatska opća enciklopedija*, sv. 6, LZMK, Zagreb, 2004., str. 344.

4 S. KRASIĆ, *nav. dj.*, str. 8 s.

5 *Isto*, str. 10-12.

nihejskim sljedbama koje zagovaraju dva počela: počelo dobra i počelo zla. Bosanski su krstjani uspjeli zavladatai Bosanskom biskupijom i pretvoriti ju u Bosansku crkvu manihejske inspiracije koja nije pripadala ni zapadnoj ni istočnoj Crkvi, nego posebnoj crkvi s vlastitom hijerarhijom.⁶

Prvi pouzdani podatak o nazočnosti i djelovanju dominikanaca u Bosni jest pismo pape Grgura IX. što ga je 10. listopada 1233. poslao prioru (starješini) i braći bosanskoga dominikanskog samostana. Iz toga pisma može se zaključiti da su dominikanci već u Bosni i da uspješno vrše svoju apostolsku misiju. Tomu u prilog navodi se obraćenje na katoličku vjeru Mateja Ninoslava, bosanskoga bana (1232.-1250.) i njegova rođaka Prijezde,⁷ kao i mišljenje fra Dominika Mandića prema kojemu su dominikanci došli u Bosnu “najkasnije 1228. ili 1229.”⁸ Papin legat smijenio je bosanskoga krivovjernog biskupa koji je postao zaštitnik bosanskih krstjana i na njegovo mjesto postavio Nijemca Ivana (Iohannes Teutonicus) iz Wildeshausena, vrlo učena i pobožna redovnika, tadašnjega provincijala Ugarske dominikanske provincije. Taj je redovnik bio odličan propovjednik i jezikoslovac. Osim materinjega (njemačkoga) i latinskoga jezika, izvrsno je poznao francuski i talijanski te crkveno i civilno pravo.⁹ Ivan Nijemac iz Wildeshausena bio je također vrhovni starješina (general) dominikanskog reda (1241-1252).¹⁰

U prilog tvrdnji da su dominikanci utjecali i pridonosili stvaranju hrvatske filozofske baštine u Bosni i Hercegovini govore podatci prema kojima je od 13. do 15. stoljeća na čelu Bosanske biskupije bilo najmanja osam biskupa iz dominikanskoga reda koji su dobro surađivali s ostalim članovima reda.¹¹ Među njima posebno se isticao biskup Ponsa, dominikanac koji je uvelike zaslužan za organiziranje Bosanske biskupije,¹² te Toma

6 *Isto*, str. 13 s; usp. S. JALIMAN, *nav. dj.*, str. 8-10.

7 S. KRASIĆ, *nav. dj.*, str. 15.

8 Dominik MANDIĆ, *Bogumilska crkva bosanskih kristjana*, Hrvatski povijesni institut, knj. 4, Chicago, 1962., str. 150; usp. S. KRASIĆ, *nav. dj.*, str. 16, bilj. 29.

9 S. KRASIĆ, *nav. dj.*, str. 20, bilj. 44.

10 *Isto*, str. 22; usp. S. JALIMAN, *nav. dj.*, str. 73.

11 S. KRASIĆ, *nav. dj.*, str. 46; S. JALIMAN, *nav. dj.*, str. 65-93.

12 S. JALIMAN, *nav. dj.*, str. 93 s.

Tomasini, hvarski biskup i papin legat u srednjovjekovnoj Bosni, kojemu pripada posebno mjesto i zasluga u upravljanju Bosanskom biskupijom.¹³

Već je spomenuto da je S. Jaliman pisao o djelatnostima dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni i kritički se osvrnuo na povijesna vrela koja govore o dominikancima. Služeći se istraženim povijesnim izvorima, došao je do novih spoznaja i otkrića s obzirom na istaknute dominikance kao što su Augustin Kažotić, zagrebački i lučerski biskup, Ivan Stojković, kardinal, glavni organizator Bazelskoga koncila, Ivan Uljarević, Nikola Barbući, Vlaho Kostandini i Toma Tomasini.¹⁴

Salih je mišljenja da se o aktivnosti dominikanaca u Bosni može doznati zahvaljujući postojanju dominikanskih samostana i njihovim samostanskim arhivima.¹⁵ Osim toga, pravila reda obvezuju redovnike na djelatnosti kao što učenje narodnih običaja i jezika naroda kojemu se obraćaju.¹⁶ Makar nema podataka o odnosima dominikanaca i bogumila, s obzirom na razvoj njihove pismenosti, književnosti, duhovnoga i svjetovnoga života, arhitekture i umjetnosti te imajući u vidu poslanje, smjernice i ustroj Reda propovjednika, logično je zaključiti da je dolazak dominikanaca u Bosnu u prvom razdoblju (od 1233. do 1330.) bitno povezan s pojavom krivovjerja bogumilstva, a u drugom razdoblju (od 1331. do 1463.) sa smanjenom kolektivnom dominikanskom aktivnošću i povećanjem aktivnosti pojedinaca, u čemu su posebno važni Ivan Stojković, Nikola Barbući, Vlaho Kostandini, Toma Tomasini.¹⁷

Djelatnost dominikanaca očituje se i u graditeljstvu, u gradnji crkava i samostana i sigurno je utjecala na graditeljstvo u Bosni. To se posebno odnosi na gradnju samostana u kojima se odvijao sustav obrazovanja.

13 *Isto*, str. 95-97.

14 *Isto*, str. 113-121. Svrćamo pozornost na dominikanca Vlahu Kostadinija čije ime i prezime neki povjesničari drukčije pišu i izgovaraju. Tako ga Krasić spominje pod imenom Vlaho Konstantinović (usp. S. KRASIĆ, *Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni*, Đakovo, 1996., str. 65), Vlaho Konstantinović /Constantini/ (usp. S. KRASIĆ, *Dominikanci: Povijest Reda u hrvatskim krajevima*, Hrvatska dominikanska provincija – Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 25). Franjo Šanjek ovoga dominikanca spominje pod imenom Blaž Constantini (usp. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, Zagreb, 1989., str. 701; F. ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskim prostorima*, KS, Zagreb, 1996., str. 340).

15 S. JALIMAN, *nav. dj.*, str. 2.

16 *Isto*, str. 8.

17 *Isto*, str. 8-10.

Jaliman logično zaključuje da dominikanci u Bosni nisu bili samo “inkvizitori”, nego su kao obrazovani ljudi utjecali na kulturni i duhovni razvoj ljudi u Bosni.¹⁸ Svoje samostane dominikanci su redovito gradili u gradskim sredinama pa su utjecali na razvoj znanstvenih disciplina, školstva i umjetnosti. Prema pravilima dominikanskoga reda, osim propovijedanja, redovnici su obvezni proučavati teološke i filozofske discipline i predavati ih na crkvenim i svjetovnim učilištima.¹⁹

U gradskim sredinama dominikanski su samostani bili središta u kojima se učilo čitati i pisati, proučavali su se stari pisci, ljudi su se obrazovali. Usto, dominikanci su bili savjetnici svjetovnoga plemstva, poslanici papa i državnih poglavara.²⁰ Biskup Ponsa osnovao je kaptol u sklopu katedralne crkve sv. Petra na brdu Vrhbosni.²¹

Dakle, zahvaljujući povijesnim vrelima, moguće je riješiti dvoumice oko djelatnosti dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni. Do sredine 14. stoljeća među južnoslavenskim narodima djelovali su uglavnom dominikanci iz susjednih zemalja (Italije, Francuske, Njemačke). Istom kad se teološko i filozofsko obrazovanje moglo steći na domaćim dominikanskim učilištima, redovnici su počeli dolaziti iz domaćega stanovništva. Znatan broj povijesnih vrela sadrži podatke o Generalnom učilištu dominikanskoga reda koje se nalazilo u samostanu sv. Dominika u Zadru već krajem 14. stoljeća (1396.-1806.).²²

U djelovanju dominikanaca uočljivo je poznavanje više jezika, pogotovo poznavanje jezika naroda kojemu propovijedaju. Prema Jalimanu, dominikanci su dio sheme srednjovjekovnoga društva; od samoga početka inkvizicije spominju se kao glavni akteri. Njihova je uloga na svim po-

18 *Isto*, str. 10 s.

19 *Isto*, str. 14-16.

20 *Isto*, str. 22.

21 *Isto*, str. 24.

22 *Isto*, str. 31. Ovdje se S. Jaliman poziva na S. Krasića koji je napisao opširnu studiju pod naslovom “Filozofsko-teološki studij dominikanskog reda u Zadru”, *Zadarska revija*, god. XXXVI., br. 1-2. S. Jaliman umjesto *teološki* piše *tehnološki*, valjda zabunom!? Napominjemo da je S. Krasić svoja istraživanja o prvom hrvatskom dominikanskom učilištu u Zadaru objavio pod naslovom *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili Universitas Jadertina 1396-1807.*, Filozofski fakultet, Zadar, 1996., 999 str., a Tomo Vereš napisao je djelo *Dominikansko opće učilište u Zadru (1396-1807): prvo hrvatsko sveučilište*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1996.

dručjima srednjovjekovnoga društva velika, važna i očita.²³ Kada je riječ o njihovom prinosu hrvatskoj filozofskoj baštini u Bosni, valja razlikovati dominikance koji dolaze kao misionari iz raznih država i naroda, zatim dominikance koji potječu iz Bosne, dominikance biskupe Bosanske biskupije sa stalni boravištem u Bosni, dominikance biskupe izvan Bosanske biskupije te, naposljetku, dominikance papine legat u Bosni.²⁴

Pred kraj 13. i početkom 14. stoljeća na mjesto bosanskoga biskupa koji je i dalje stolovao u Đakovu opet su, s određenim prekidima, birani dominikanci i taj će se princip nastaviti sve do pada srednjovjekovne Bosne pod tursku vlast 1493. godine.²⁵ Poslije biskupa Ponse biran je Ronaldo, nedominkanac; zatim Andrija Ugrin, dominikanac, Mađar,²⁶ potom Benedikt Ugrin, dominikanac, Mađar; Petar I. (1317.-1334.), dominikanac, Mađar, posvetio ga je ostijski biskup 23. rujna 1317., a papa Ivan XXII. osobnim ga je pismom 3. srpnja 1317. preporučio mađarskom kralju Karlu Robertu;²⁷ zatim bosanski biskup Dominik koji je prije toga bio nadbiskup u Zadru. Posljednji bosanski biskup dominikanac bio je Gavro Polnar (1493.-1501.) koji je ubrzo izabran za srijemskoga biskupa.²⁸

Logično je pretpostaviti da su dominikanci u Bosnu dolazili iz dalmatinskih gradova, kao što su Zadar, Trogir, Split i Dubrovnik, u kojima su imali svoje samostane. Nije isključeno da je Augustin Kažotić, poslije završetka studija u Parizu 1287. i imenovanja zagrebačkim nadbiskupom 1303. godine, također zalazio u Bosnu. Čini se da je upravo on sudjelovao u raznim sporovima i sukobima vezanim za Bosansku biskupiju. Jaliman je mišljenja da je u to doba osim dominikanaca stranaca bilo i onih koji su potjecali iz same Bosne.²⁹

Među znamenitije dominikance koji su imali veze s prilikama u Bosni s pravom se može ubrojiti Ivana Stojkovića, rodом iz Dubrovnika. Naime, Dubrovačka je Republika 1433. godine poslala pismo Ivanu Stojkoviću u vrijeme koncila u Baselu obavijestivši ga o sukobima u srednjo-

23 S. JALIMAN, *nav. dj.*, str. 34 s.

24 *Nav. mj.*

25 *Isto*, str. 84.

26 *Isto*, str. 85.

27 *Isto*, str. 88 s.

28 *Isto*, str. 91 s.

29 *Isto*, str. 116.

vjekovnoj Bosni u koji su bili umiješani kraljevski pretendent Radivoje, bosanski kralj Tvrtko II. Tvrtković, Turci, ali i sama Dubrovačka Republika. Ovo pismo nastalo je kao rezultat izjave fra Ivana Stojkovića na Baselskom koncilu kako je “prilika da se bosansko kraljevstvo, koje je već 300 i više godina zaraženo manihejskim i arijevskim ‘jeresi’, povrati u krilo katoličke crkve”.³⁰ Nakon toga Koncil je ovlastio Ivana Stojkovića da posredovanjem Dubrovačke Republike poduzme aktivnosti za ostvarenje ove zamisli. Svojom raspravom o Katoličkoj crkvi Stojković je također utjecao na prijedlog da se uz ostale heretične i šizmatične crkve vrati katoličkom jedinstvu i bosanska heretička Crkva.³¹

Uz dominikance biskupe u Bosanskoj su se biskupiji posebno isticali pojedinci kao što su fr. Augustin Kažotić iz Trogira, fr. Ivan Stojković iz Dubrovnika, fr. Kostnički, papin poslanik u Bosni, fr. Ivan Uljarević iz Dubrovnika, misionar u Bosni, fr. Nikola Barbući iz Drača, koji je boravio kod bosanskog kralja Stjepana Tomaša i susreo poslanike iz Dubrovačke Republike, fr. Vlaho (Blaž) Konstandini, trebinjsko-mrkanjski biskup.³²

S obzirom na diplomatsku aktivnost dominikanaca, treba istaknuti fr. Nikolu Barbućija i fr. Vlahu Kostadinija te fr. Tomu Tomasinija, hvarskoga biskupa, podrijetlom iz Venecije, koji se odlikovao učenošću, razboritošću i pastoralnim radom. Bio je doktor teologije, a papa ga je imenovao stalnim poslanikom u srednjovjekovnoj Bosni, Humu i Hrvatskoj (1435.-1461.).³³

Dominikanci su također bili nazočni u Trebinjsko-mrkanjskoj biskupiji. Među prvim spominje se poznati dominikanac “magister fratar Johannes ordinis praedicatorum in episcopus Tribuniensis”, biskup Ivan, trebinjsko-mrkanjski biskup, zatim Ivan Mazarić, podrijetlom iz Trebinja, bio je “magistar teologije”;³⁴ naslijedio ga je biskup Dominik Grancorve, a njega biskup Ivan iz Dubrovnika, također dominikanac.³⁵

³⁰ *Isto*, str. 118.

³¹ *Isto*, str. 118 s.

³² *Isto*, str. 121-125.

³³ *Isto*, str. 127-129, 130-150.

³⁴ *Isto*, str. 155.

³⁵ *Isto*, str. 156-158.

Među trebinjsko-mrkanjskim biskupima posebno je važan Vlaho Kostandini iz Dubrovnika. Studirao je u Bologni. Postigao je naslov magistra teologije i neko je vrijeme vodio dominikansko učilište u Dubrovniku. Bio je prior u dominikanskom samostanu u Dubrovniku, provincijal Dalmatinske provincije (1443.-1447.), zastupnik na općem zboru dominikanskoga reda u Dijonu (1444.), diplomat i papin legat u srednjovjekovnoj Bosni; trebinjsko-mrkanjski biskup (1464.-1478.).³⁶

Po mišljenju Jalimana, djelatnost dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni valja promatrati kroz službu bosanskih biskupa koji su bili dominikanci (Johannes Wildeshausen, Ponsa, Andrija Ugrin, Benedikt Gviskar, Benedikt I. Ugrin, Petar I.) u prvom razdoblju dolaska dominikanaca u Bosnu, tj. tridesetih godina 13. stoljeća. Jaliman drži da nema povijesnih podataka po kojima bi se moglo znati kako su se dominikanci odnosili prema pismenosti, književnosti, prema razvoju duhovnoga i svjetovnoga života, arhitekture i umjetnosti u srednjovjekovnoj Bosni.³⁷

U drugom razdoblju dominikanske nazočnosti u Bosni (1331.-1463.) do izražaja dolazi djelatnost pojedinaca, među kojima se posebno ističu fr. Ivan Uljarević, misionar, Augustin Kažotić i Ivan Stojković, koji su pisali pojedine traktate (rasprave) moralno-didaktičke prirode, Toma Tomasini, papin poslanik, vrlo učen diplomat (1439.-1461.), Nikola Barbući, diplomat, Vlaho (Blaž) Kostandini, diplomat, papin legat u južnom dijelu srednjovjekovne Bosne. Dominikanci su, zaključuje Jaliman, neprekidno bili u Bosni više od tri stoljeća, svojom djelatnošću kao vrlo obrazovani ljudi utjecali su ne samo na vjerska i politička zbivanja nego i na kulturno-prosvjetne prilike i razvoj duhovnosti.³⁸

Ukratko, neosporni povijesni izvori potvrđuju da su dominikanci došli u Bosnu u prvoj polovici 13. stoljeća na poziv pape Grgura IX., točnije 12. listopada 1233. Bosnu su napustili nakon spora s franjevcima tridesetih godina 14. stoljeća te se ponovno vratili sredinom 15. stoljeća zahvaljujući papinu legatu Tomi Tomasiniju, hvarskom biskupu, koji ih je pozvao da nastave svoje misijsko poslanje među bosanskim kristjanima.

³⁶ Isto, str. 158-163.

³⁷ Isto, str. 167. Ime i prezime biskupa Benedikta Gviskara, francuza, za razliku od Jalimana, Krasić piše na izvornom francuskom jeziku – Guichard (usp. S. KRASIĆ, *nav. dj.*, str. 49).

³⁸ Isto, str. 167-169.

Taj su poziv prihvatili i pod vodstvom fr. Ivana Uljarevića, priora dubrovačkoga samostana, došli u Bosnu i osnovali više dominikanskih samostana, među ostalim i onaj u Blažuju koji spominju povijesna vrela.³⁹

1.2. Dominikanski red po poslanju, ustroju i cilju

Koliko su dominikanci svojim propovijedanjem, osnivanjem samostana i načinom života utjecali na stanovništvo bosanskih krajeva, ne može se sa sigurnošću potpuno utvrditi jer povijesna vrela nisu do kraja istražena. Međutim, na temelju poznavanja poslanja, ustroja i cilja dominikanskoga red te papinoga poziva upućenoga dominikancima da dođu u Bosnu, logično je zaključiti da su ovi redovnici utjecali na razvoj kulture i da su pridonijeli stvaranju hrvatske filozofske baštine. O tome dovoljno svjedoče povijesna istraživanja dr. Stjepana Krasića, profesora povijesti na Papinskomu sveučilištu sv. Tome Akvinskoga u Rimu.

Treba imati na umu da je dominikanski red u prvom redu osnovan radi propovijedanja kršćanske vjere diljem svijeta. Taj cilj njegovi članovi ostvaruju meditacijom (razmatranjem) božanske mudrosti, objavljene od Boga i pohranjene u Svetom pismu, zatim propovijedanjem živom riječju na crkvenim sveučilišnim katedrama te pisanom riječju nastalom prožimanjem i upotpunjavanjem ljudskoga znanja božanskom mudrošću. Po svom poslanju dominikanski je red misionarski, što znači da nije ograničen samo na jedan prostor i jedan narod, nego je pozvan naviještati i tumačiti kršćansku vjeru diljem svijeta. Kao nadnacionalna i međunarodna ustanova ovaj je red rano uveo obvezu učenja stranih jezika kako bi njegovi članovi bez poteškoća komunicirali s narodom kojemu se obraćaju. To znači da je svaki član, uz vlastiti, imao obvezu naučiti i jezik naroda kojemu je poslan navijestiti kršćansku poruku spasenja. Prema tome, logično i opravdano zaključuje S. Krasić: "...to se nije ograničavalo samo na latinski, grčki, hebrejski i arapski, čije je poznavanje bilo nužno za proučavanje Sv. pisma, patristike, filozofije

39 S. KRASIĆ, *nav. dj.*, str. 88; usp. S. JALIMAN, *nav. dj.*, str. 126-149.

i teologije nego se odnosilo i na jezik naroda među kojima su njegovi članovi trebali djelovati.”⁴⁰

Sve su to razlozi koji su vodili dominikance da brinu o očuvanju i njegovanju narodnoga jezika “počevši od propovijedanja i širenja raznih vrsta pobožnosti na narodnom jeziku do poučavanja u školi, do širenja pismenosti putem dijela kulturnog, stručnog, nabožnog ili nekog drugog sadržaja”.⁴¹ Krasić drži kako nije slučajno da su neki dominikanci već u 14. stoljeću pisali stručna djela na narodnom jeziku (Donat Kršava, Benjamin Dalmatinac, Juraj Starjanić, Luka Polovinić i dr.). Kao primjer navodi Rajmunda Džamanjića “koji je nakon pojave Kašićeve gramatike hrvatskog jezika (1604) napisao prvi hrvatski pravopis kao priručnik za potrebe dubrovačke mladeži *Nauk za pisati dobro* (Venecija 1639). Od početka XVII. st. spominju se ljudi koji su javno zastupali narodne interese ili su kao profesori i propovjednici bili urednici službenih liturgijskih knjiga.”⁴² Krasić navodi i neke dominikance koji su, uz prijevode s drugih jezika, svoje propovijedi i znanstvena djela pisali na hrvatsko-me jeziku. Ta se djela odnose na razna područja filozofsko-teoloških znanosti. Među ostalim, posebno su se isticali: Vinko Pribojević (1480.-1540.), Ivan Stojković, Grgur Budislavić, Martin iz Zadra, Jakov Norvegus, Andrija Jamometić, Vlaho Konstantinović (1410.-1481.), Toma Basiljević, Ivan Starjanić, Benjamin Dalmatinac, Ivan Polikarp Severitan (1472.-1530.), Vinko Buća (1475.-1550.), Dominik Buća (1480.-1560.), Anđeo Paskvalić (1490.-1550.), Albert Dujmić Gliričić (1515.-1563.), Luka Polovinić (1520.-1601.), Hijacint Zabobetić (1679.-1742.), Ivan Pavao Ostoja (1728.-1785.), Ivan Dominik Stratiko (1732.-1799.), Toma Plančić (1780.-1851.).⁴³

40 S. KRASIĆ, *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru ili Universitas Jadertina (1396-1807)*, Filozofski fakultet, Zadar, 1996., str. 549.

41 *Isto*, str. 553.

42 *Nav. mj.*

43 *Isto*, str. 561 s.

1.3. Dominikanska učilišta i hrvatska filozofska baština

Po mišljenju Stjepana Krasića, “dominikanski je red u početku posve ovisio o javnim sveučilištima, naročito o pariškom, a već od g. 1229. po njihovu uzoru počeo je osnivati vlastite visoke škole”⁴⁴ i tako se “uspješno uključio u intelektualnu i školsku ‘revoluciju’ u prvoj polovici XIII. st.”. Dotadašnji se školski sustav “obogatio čitavim spektrom vlastitih učilišta svih stupnjeva te stvorio novi tip redovnika-intelektualca koji se, uz molitvu i apostolat, profesionalno bavio knjigom i znanošću”.⁴⁵ Ne samo to:

... zahvaljujući svojoj intelektualnoj usmjerenosti i ustroju, red je za svega nekoliko desetljeća zauzeo jedno od vodećih mjesta na području školstva te izbacio na površinu velik broj učenih ljudi koji su ostavili neizbrisiv trag u vjerskoj i kulturnoj povijesti raznih zemalja. Njegova učilišta, koja su tijekom vremena nikla u gotovo svim istaknutijim europskim gradovima, postala su kulturna i znanstvena središta na kojima su se poglavito gajile filozofija i teologija, ali isto tako i druge znanstvene discipline.⁴⁶

S obzirom na razne škole što su ih dominikanci otvarali na prostorima koja nastavaju Hrvati, Krasić je mišljenja da “tijek njihova osnivanja, posebno u XIII. i XIV. st. nije uvijek moguće pratiti. Rijetka i često slučajno sačuvana povijesna vrela ne dopuštaju nam dovoljno jasan uvid u njihov nastanak i razvitak u onoj mjeri u kojoj bismo to danas željeli.”⁴⁷ Međutim, on smatra da “nedostatak izvornih i izravnih vijesti o jednoj stvari ne mora značiti njezino nepostojanje. Poznavajući opće školsko zakonodavstvo reda i način na koji se ono provodilo u drugim sredinama možemo s priličnom vjerojatnošću pretpostaviti da ni u nas nije bilo mnogo drugačije. U prilog toj tvrdnji govori činjenica da se s povećanjem broja sačuvanih dokumenata ujedno povećava i broj vijesti o školama. Pače, većina najstarijih, iako oskudnih vijesti o tomu sačuvano je u

⁴⁴ *Isto*, str. 665.

⁴⁵ *Nav. mj.*

⁴⁶ *Isto*, str. 666.

⁴⁷ *Nav. mj.*

inozemnim arhivima koji, po logici stvari nisu bili prvotno namijenjeni čuvanju naših kulturnih spomenika.”⁴⁸

U prilog tomu govori i otvaranje dominikanskoga Generalnoga učilišta u Zadru, o kojemu se vrlo malo znalo i pisalo, a radi se o prvom hrvatskom međunarodnom višem učilištu na ovim prostorima na kojemu se sustavno poučavala filozofija i teologija. Po mišljenju S. Krasića, “znanstvena teologija je zapravo počela s dolaskom dominikanaca u naše krajeve, točnije s utemeljenjem zasebne provincije Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva fra Pavlom Dalmatincem, koji je g. 1219/20. napisao kasnije vrlo rašireno djelo *Summa de paenitentia*, jednako kao što se njegovi komentari dekretala poznati pod naslovom *Notabilia*, napisani oko 1210. mogu smatrati prvim hrvatskim pravnim djelom u strogom smislu riječi.”⁴⁹

Imajući u vidu program zadarskoga Generalnoga učilišta, Krasić naglašava da je službeni i obvezatni filozofsko-teološki smjer bio aristotelotomizam, “jednako kao i na svim drugim učilištima i sveučilištima Dominikanskog reda”.⁵⁰ To znači da je nastavni program filozofskoga fakulteta održavao “aristotelovsku misao, a teološkog fakulteta tomističko učenje. To je bilo jasno naznačeno u statutima Generalnog učilišta. Racionalna se filozofija – po općoj odredbi zbora reda iz g. 1305. – kao obvezatna disciplina prije upisa na teologiju učila najmanje tri godine. No sudeći po odluci Generalnog zbora reda iz g. 1553., da bacalaureusi Dalmatinske provincije moraju predavati najmanje osam godina filozofiju ili teologiju kako bi stekli uvjete za polaganje doktorata, moglo bi se zaključiti da je filozofija u Zadru bila na istoj cijeni kao i teologija.”⁵¹

Nakon četiri stoljeća postojanja, Generalno učilište u Zadru zatvorili su 8. siječnja 1807. Francuzi kojima je Austrija mirom u Požunu ustupila Dalmaciju. Samostan su pak nacionalizirali i pretvorili u vojarnu.⁵²

Na kraju Krasić zaključuje:

48 Nav. mj.

49 Isto, str. 672.

50 Nav. mj.

51 Isto, str. 672 s.

52 Isto, str. 676.

No, bez obzira na sudbinu zadarskog samostana, njegovo je ime trajno povezano s postojanjem Generalnog učilišta i sa stvarnim značenjem koje je ono imalo u vjerskoj i kulturnoj povijesti hrvatskog naroda. Ako je, naime, istina da je osnivanje visokih škola najbolji pokazatelj kulturnog ozračja u jednom narodu i njegove kulturne zrelosti, onda s pravom možemo reći da je hrvatski narod s osnivanjem zadarskog sveučilišta tu zrelost dostigao krajem XIV. st., kada su se takva učilišta osnivala u drugim narodima. Zbog toga njegovo značenje nadilazi uske okvire jedne redovničke ustanove kao što je dominikanska Dalmatinska provincija.⁵³

2. O. Branimir Dominik Korać – prvi dominikanac iz Hercegovine i zagovornik pravednoga svjetskog mira

U ovom prilogu smatram važnim ukratko se osvrnuti na Branimira (Dominika) Koraća, dominikanca iz humskoga podneblja, propovjednika pravednoga mira na ovim prostorima i u svijetu. Unatoč njegovu zagovaranju pravednoga mira i nenasilja, bio je žrtvom ratnih razaranja te je u tridesetoj godini života izdahnuo pod ruševinama zagrebačkoga samostana, potpuno uništenoga zrakoplovstvom saveznika, 1944. godine.

Branimir (Dominik) Korać rođen je 1914. godine u župi Hamzići, općina Čitluk kod Mostara. Poslije nekoliko stoljeća nenazočnosti dominikanaca u Bosni i Hercegovini, prvi je ušao u dominikanski red. Studij humanističkih znanosti započeo je u Dominikanskoj klasičnoj gimnaziji u Bolu na Braču, a dovršio u Liceji Male braće u Dubrovniku.

Postavši redovnikom, krsno je ime promijenio u redovničko Branimir. Nakon godine novicijata započeo je filozofsko-teološki studij na Dominikanskoj visokoj bogoslovskoj školi u Dubrovniku. Prosvijetljena duha, ustrajnim radom i dubokim razmišljanjima posve se predao studiju teologije. Posebice se bavio proučavanjem islama jer je potjecao iz kraja gdje je stanovništvo dijelom islamske vjeroispovijesti. Nakon filozofsko-teološkoga studija posvetio se proučavanju povijesti religija. Svećeničko ređenje primio je 1941. godine. Kako bi bolje upoznao islam, svoje je znanje želio upotpuniti na nekom sveučilištu na Istoku gdje su postojale specijalne katedre za proučavanje islama i učenje arapskoga jezika. I dok se svom dušom predao studiju i spašavanju duša, 9. ožujka

⁵³ Isto, str. 677.

1944. poginuo je s osmoricom subraće pod ruševinama zagrebačkoga samostana zamijenivši ovozemaljski smrtni život vječnim.⁵⁴

Zlatan Plenković, Dominikov školski kolega, poznati propovjednik i prevoditelj Pascalovih *Misli*,⁵⁵ iznio je svoja sjećanja na Dominika (Branimira) Koraća. S njim se prvi put susreo u dominikanskoj gimnaziji u Bolu na Braču. Prema njegovu sjećanju, Korać je imao “velike i bistre oči pod gustim obrvama, stisnute ustnice na produljenom, mršavom licu”. Bio je jednostavan u zahtjevima i nastupu. “Malo je govorio a mnogo mislio.”⁵⁶ Odlikovao se poštenjem i iskrenošću “kakve je lako naći u netaknutim selima hercegovačkih planina”, jer “tamo grad nije uzpio okaljati izkrenost neizkrenošću, a poštenje sebičnošću”.⁵⁷ Kao dijete “hercegovačkih planina”, bio je drug i brat. Bio je “ozbiljan i pravedan, skroman u svakidašnjim potrebama, a nezaustavljiv u nauku”. Riječju, bio je “solidan”. U teološkom učenju osobito se očitovao njegov kritički duh. Po prirodi je, čini se, bio “tomist, jer je u svakoj istini htio naći i razumsko obrazloženje”. Tijekom predavanja znao je prekinuti profesora pametnim primjedbama; u tome je postao popularan tako da su ga kolege nazivali “filozofom”. Bio je kritičkoga duha.

Tragičan događaj njegove smrti neizbrisivo je ostao u pamćenju o. Zlatana Plenkovića:

Neću nikad zaboraviti grozan i sveti čas, kada je on tri minute nego što su počele padati bombe, mirno kleknuo, prekrižio se i oborio glavu. Nije zapravo slutio da mu je to predigra smrti, ali je duboko osjećao, da se s Bogom dobro počinje i završava život.⁵⁸

54 *Acta capituli provincialis Provinciae Dalmatiae Ordinis praedicatorum Boli in conventu nostro S. Mariae Gratiarum diebus 26 mensis octobris 1946 et sequentibus celebrati sub A.R.P. fr. Angelico Fazinić vicario eiusdem provinciae. Sibenici 1947 Ex Typographia “Kačić”, str. 27 s.*

55 Zlatan Plenković objavio je dvije knjige: *A-B-C (homilije za tri liturgijske godine)*, “Izvori Istine” – Dominikanci, Korčula, 1974.; *Sto uzoraka nebeskih*, “Izvori Istine” – Dominikanci, Korčula, 1980.; Blaise PASCAL, *Misli*, s francuskoga preveo Zlatan Plenković, Zora, Zagreb, 1969.; Mediteran, 1991. (Kultura, Beograd).

56 Z. PLENKOVIĆ, “O. Branimir Korać”, *Gospina krunica*, XXVI., br. 7-8, Zagreb, 1944., str. 151 s.

57 *Isto*, str. 151.

58 *Isto*, str. 152.

Branimir Korać bio je suradnikom časopisa *Duhovni život*, asketsko-mističke revije koju su uređivali i izdavali dominikanci u Zagrebu. U njemu je napisao dva priloga: “Pogled na današnji svijet”⁵⁹ i “Mir je djelo pravde”.⁶⁰

U prilogu “Pogled na današnji svijet” autor iznosi svoj kršćanski optimističan pogled na svijet zahvaćen ratnim strahotama. Izrekom *Inter arma silent Musae* (*U ratu zamuknu vile*) Korać svraća pozornost na opasnost rata u kojemu “zastaje svako uzvišeno ljudsko i plemenito nastojanje, jer ljude uhvate grčevi nižih strasti, te više ne računaju na dostojanstvo čovjeka, na duh i njegovu snagu”, gdje “strastvena volja, vele, nadomješta razum, a sila obrazložuje pravo”.⁶¹

Korać je bio duboko svjestan prisutnosti dobra i zla u svijetu i u ljudskoj naravi te uzroka i razloga postojanja zla. Znao je da je čovjek, kao ograničeno, od Boga stvoreno biće, po svojoj naravi dobar, da ima određenu slobodu i da je u mogućnosti činiti i dobro i zlo, usuglasiti ili suprotstaviti svoju volju Božjoj volji; znao je da je čovjek kao ograničeno biće nesposoban vlastitim snagama ostvariti svoje neograničene želje, da je kao ograničeno biće nedovoljan sam sebi; da opstojnost može dugovati jedino savršenom biću, Bogu, koji oduvijek jest po sebi i koji omogućuje svim drugim bićima da opstoje po njegovoj volji. Unatoč prisutnosti zla u svijetu i tragičnim zbivanjima, čiji je krivac vrlo često sam čovjek, Korać je istodobno i realist i optimist: “Svakako su današnje ratne prilike utrnule mnoge plemenite polete, zapriječile mnoge dobre pothvate. Zamukle su Muze ili se ne čuju od grmljavine topova i lomljave bomba... Je li to samo tragika?”⁶²

Korać je svjestan tragičnih događaja, ali se kao kršćanin, unatoč sve-mu, nada konačnoj pobjedi dobra nad zlom: “Što će to po svoj prilici biti, dužni smo kao kršćani katolici zrelo prosuditi te se prema tome ravnati. Ni pesimizam ni pretjerani optimizam nisu katolički nazori. Zdrav realizam nauka je pravog kršćanstva.”⁶³ Svoja razmišljanja pot-

59 *Duhovni život*, god. XXIV., Zagreb, 1942., br. 1, str. 61-63.

60 *Duhovni život*, god. XXIV., Zagreb, 1942., br. 2-3, str. 92-98.

61 *Duhovni život*, god. XXIV., Zagreb, 1942., br. 1, str. 61.

62 *Isto*, str. 62.

63 *Nav. mj.*

krjepljuje pozivajući se na papu Pija XI.: “Sadašnjica je takva kakva je, kakvu ju je Bog pripustio, kakvu je čovjeku dopušta ostvariti.”⁶⁴ Korać ne zatvara oči pred ljudskom bijedom i nevoljama, pred sudbonosnim preokretima, ali isto tako zna da “ništa nije izvan plana Providnosti” i da “Bog sve dopušta radi neke bolje svrhe”, da Božjem oku ne izmiču ni “najneznatnije sitnice” te da Mu još manje “mogu izmaći velike stvari i veliki događaji”.⁶⁵

U Božjem planu Korać ne isključuje ljudsko sudjelovanje. Naprotiv, on neprestano ističe “da Božji planovi ne isključuju naše, ljudske suradnje. Jer u neokrñjenosti Božjih planova i istovremenom slobodnom djelovanju ljudskom skriva se najdublja i najuzvišenija tajna ljudsko-božanske suradnje!”⁶⁶ Koraću nije nepoznata skolastička filozofija u kojoj do izražaja dolazi Aristotelovo poimanje svijeta: “Ljudi tako žive i rade, da se tako kaže, kao da i nema nad njima višeg Pokretača, a Božje se vječno znanje budućih događaja svršeno obistinjuje, i Njegova se sveta volja nepogrešivo ispunja”.⁶⁷ Makar čovjeku nije dano u konačnici odlučivati što će sve biti i kako će završiti, ipak “ono što je uvjetovano našom suradnjom, bit će i onako kako budemo sami radili. Pa kako prostremo, onako ćemo i ležati.”⁶⁸ Stoga se kršćaninu ne dolikuje držati po strani kada je riječ o važnim zbivanjima u ljudskom društvu. Štoviše, on je odgovoran ako na važnije društvene položaje dođu nemoralni i nesposobni ljudi te povedu zajednicu stranputicom. Povijest se ljudskoga roda ponavlja i u dobru i u zlu, što posebno dolazi do izražaja u neizbježnim ratovima među ljudima. Razlozi tih sukoba leže u nepoštivanju ljudskih prava koja po naravi svima pripadaju, a to nepoštivanje posljedica je pale ljudske naravi koja se, ranjena grijehom, udaljuje od vrhovnoga dobra, Boga. U tom smislu Korać prihvaća teološko obrazloženje međuljudskih sukoba i postojanja zla na svijetu:

64 *Nav. mj.*

65 *Nav. mj.*

66 *Nav. mj.*

67 *Nav. mj.*

68 *Nav. mj.*

Rat je skoro neizbježno, a kadkada i potrebno zlo. Od postanka svijeta do danas ljudi ratuju, kao što i zaziru od rata. Dakle ratovi ne će nikada iščeznuti sa zemaljskog lica. Oni će biti bliži znaci svršetka svijeta: Tada će ustati narod protiv naroda i kraljevstvo protiv kraljevstva (Mt 24,7). Dakle, vječni mir je samo utvara! Uostalom, kako bi ljudi mogli sami od sebe otkloniti jednu od najvećih zlih posljedica istočnog grijeha, kad to ni Spasitelj svijeta nije smatrao zgodnim učiniti?⁶⁹

U svom članku “Mir je djelo pravde” Korać svraća pozornost na čovjekovu prirodnu težnju za općim i trajnim mirom te na čovjekov nepravedan put laži, mržnje i uništenja koji je suprotan božanskom pravednom putu istine, ljubavi i života, naglašavajući da pravi mir može doći samo po istinskoj božanskoj pravdi. Njegovo je polazište inspirirano jasnim stavom crkvenoga učiteljstva na čijem je čelu papa, Kristov namjesnik. On se izričito poziva na papino geslo, poklik starozavjetnoga proroka: *opus iustitiae pax – mir je djelo pravde*.⁷⁰ To geslo Korać drži ispravnim jer je prvi i temeljni uvjet pravednoga svjetskog mira prema kojemu treba “priznati slobodu i pravo na život svim narodima bilo velikima bilo malenima. Život jednog naroda ne smije biti smrt drugoga.”⁷¹

Korać navodi papine prijedloge za postizanje pravednoga svjetskog mira zato što jamče pravo svakoga naroda na određeni prostor nužan za život i zabranjuju protjerivanje naroda s njegova prostora. I ma koliko pojedini narodi pokušavali postupiti suprotno, u tome ne će uspjeti jer “narodi ne umiru”, kako je to rekao papa Benedikt XV. odgovornim državicima i predstavnicima svih naroda svijeta tijekom Prvoga svjetskog rata.

Papini prijedlozi za postizanje pravednoga svjetskog mira za Koraća su utemeljeni i ostvarivi jer se jednakost naroda logično “izvodi iz međusobne jednakosti i pojedinaca. Svi ljudi imaju vrsno istu ljudsku narav i više manje jednake sposobnosti. Svi smo sinovi jednog oca Adama; svi smo jednaki i svi ravnopravni. Rasa i jezik ne tvore vrsne razlike među ljudima. Različite rase i jezici upotpunjuju cjelinu ljudskog roda i daju joj ljepotu šarolikosti. Zahtjev da se ljudi okupljaju oko iste rase i jezika

⁶⁹ Nav. mj.

⁷⁰ Isto, str. 92.

⁷¹ Isto, str. 93.

i da imaju posebni državni život isključujući drugu rasu i jezik isprazna je i protuprirodna besmislica.”⁷²

Drugi papin prijedlog za pravedan mir – pravedna raspodjela prirodnih dobara na zemlji – usko je povezan s prvim. Prijedlog je logičan jer “ako su narodi ravnopravni, ako imaju jednako pravo na život i neovisnost, onda imaju i prirodno jednako pravo na prirodna dobra”.⁷³ Na temelju rečenoga Korać zaključuje: “neka država nema pravo potpuno zatvoriti svoje granice i tako spriječiti pristup pojedincima ili skupinama iz drugih prenapučenih država”,⁷⁴ ali uz uvjet da se doseljenici moraju prilagoditi zakonima države u koju dolaze i prihvatiti ju kao svoju domovinu. To znači da doseljenici ne smiju stvarati državu u državi niti se kao manjina neprijateljski postaviti prema starosjedičkoj većini. Kako reče papa Pio XII., obostrano razumijevanje i poštivanje nužni su jer to nalažu životne okolnosti zbog kojih su neke obitelji prinuđene napustiti vlastita ognjišta i negdje drugdje potražiti novu domovinu.

U trećem papinom prijedlogu za postizanje pravednoga svjetskog mira vrlo je važno “zdravo poimanje naravi i zadatka države”. U njemu Korać uočuje jasnoću tumačenja i značenja države za pojedinca i narod. Neispravno shvaćanje naravi države lako može dovesti u opasnost pojedinca i narod da državu uzdignu do božanstva u kojoj čovjek i narod gube svoje dostojanstvo i smisao postojanja. Valja imati na umu da je država poradi čovjeka i naroda, a ne obratno, kao što se događalo u totalitarnim i jednournim poredcima.

Korać je jasan u tumačenju važnosti i značenja države za čovjeka i za narod. Njezin je prvotni zadatak čuvati njihovo dostojanstvo i pravo na život: “Pogrešno je shvaćati državu kao panteističko božanstvo, u kojemu se pojedinci imaju potpuno izgubiti. Pogrešno je smatrati pojedinca za stvar države ili vrstu države za samu državu.”⁷⁵ Država, naprotiv, treba biti u službi čovjeka. Ona se “ima smatrati prirodno umjetnom, širokom ljudskom zajednicom koja s autoritetom što s njom upravlja tvori jedno tijelo. Članovi države, državljani, istodobno su članovi nižih

⁷² Nav. mj.

⁷³ Isto, str. 94.

⁷⁴ Nav. mj.

⁷⁵ Isto, str. 95.

prirodnih ljudskih zajednica: obitelji i rodnog kraja s potpunom ličnom, ali naravnom slobodom.”⁷⁶ Isto tako, “prava je zabluda poistovjetiti državno područje s rasnim i jezičnim područjem pripadnika države; jer se tako stvara vječni nemir i zatorna borba među narodima. To se izravno protivi cilju država, kojih je dužnost osigurati i zaštititi život i napredak svojih podanika. Država treba paziti na prvu stanicu ljudskog roda društva, na obitelj, kao na zjenicu oka svoga. Zdrave obitelji su temelj države, s kojima ona stoji i pada.”⁷⁷ Drugo, “osobita je zadaća države osigurati slobodno ali zakonito djelovanje i priređivanje pojedinaca. Rad je njihova lična dužnost, nametnuta im u prvom redu od naravnog zakona. Pa tko ima strogu dužnost raditi, ima i strogo pravo na plodove svoga rada. Stoga, što pojedinac vlastitim radom steče ne može mu se na laku ruku oduzimati teškim nametima; a sve za neke pustolovine i nepravedne osnove državnih upravljača.”⁷⁸

Četvrti papin prijedlog za uspostavu trajnoga pravednog mira vrlo je jasan i danas aktualan: “Sporove među narodima treba rješavati razumno i pravedno na međunarodnom sudištu. Pri uspostavljanju te ustanove treba iskoristiti iskustvo stečeno od već učinjenog sličnog pokušaja.”⁷⁹ Riječ je o vrhovnom narodnom sudištu u Ženevi pod imenom Društvo naroda koje je osnovano nakon Prvoga svjetskog rata. Po Koraćevu mišljenju, ta je idealno zamišljena međunarodna ustanova, nažalost, konkretno neostvariva jer je sastavljena od “nemoćne gomile predstavnika svijeta”. Zapravo, “to je bila skupina abuličnih bića, neko moralno, ali bezglavo tijelo”. Naime, glavnu riječ vodili su “predstavnici gospodarskih i vojnički jačih naroda, premda su načelno svi bili jednaki. Pravda je dakle bila u rukama fizički jačega. – Dakako ova svjetska ustanova nije postigla cilj, jer se nije osnivala na pravdi.”⁸⁰

Svaka ljudska ustanova koja isključuje pomoć izvana, otvorenost prema transcendentnom, osuđena je na propast. Za svjetsku ustanovu u Ženevi, samo ljudsku tvorevinu, Korać kaže da se nije mogla održati na

⁷⁶ *Nav. mj.*

⁷⁷ *Nav. mj.*

⁷⁸ *Isto*, str. 95 s.

⁷⁹ *Isto*, str. 96.

⁸⁰ *Nav. mj.*

životu “po svoj prilici stoga, što je ta stvar, premda i najidealnije zamišljena od svjetskih državnika, sama u sebi nemoguća, bez izvanrednog, vanjskog autoriteta nad sobom”:

Međunarodna su naime pitanja redovito općečovječanskog značenja. Rješenje tih pitanja tiče se milijune ljudi. Da se čitavi narodi pa možda, više puta i cijeli svijet pomiri s takovim rješenjem i priznaju ga, trebalo bi da to rješenje štiti neki neobični, visoki svjetski autoritet. A ne vidi se, da bi jedan čovjek, pa bio on ne znam kako sposoban, mogao biti autoritativni sudac za redovito općečovječanske stvari bez neke izvanredne ovlasti tvorca ljudske naravi. Ne vidi se kako bi mogli suditi najodličniji predstavnici naroda glasovanjem, kada su oni obično sami zainteresirani za stvar, o kojoj sude i kada rezultatu njihova glasovanja treba potvrda s nekog višeg mjesta. Jer, da neko bude pravi sudac u nekoj stvari, traži se za nj ovo troje: 1) da njegov lični interes bude izvan predmeta rasprave, 2) da ima potrebno znanje i 3) da ima ovlaštenje s višeg mjesta. Jasno je, da najviši predstavnici naroda ne mogu nekomu dati ovlaštenje, koje sami nemaju. Svaki od njih nosi najvišu vlast samo svoga naroda, a zbir ovlasti pojedinih naroda nije specifično veći od pojedinačne vlasti.⁸¹

Glavni uzrok neuspjeha međunarodne pravne ustanove Korać vidi u neprihvatanju nekoga višeg autoriteta. Drži da je taj vrhovni svjetski autoritet nužan, pogotovo danas kada su “duhovni razvitak i nacionalna utakmica naroda zaoštrili njihovu samosvijest, umnožili im duhovne i materijalne potrebe”, a “opći kulturnomaterijalni napredak usavršio je njihove međusobne veze tako, da je čitavo čovječanstvo došlo u dosada najtjesniji dodir. Danas sukob dvaju naroda redovito zainteresira cijeli svijet! Stoga se nikada prije ni pojedinac nije smatrao članom sveltjudske zajednice kao danas. – I tako je baš danas pred nama iskrslo najzamršenije pitanje svijetske povijesti: kako urediti pravedne odnose među svim narodima na temelju međusobne ravnopravnosti i pravične raspodjele čitave kugle zemaljske i njenih dobara?! No prije rješenja ovog veličanstvenog problema trebalo bi riješiti nebrojeno drugih pitanja, što su se međusobno ispreplela kao u nedogled guštara.”⁸²

81 *Isto*, str. 96 s.

82 *Isto*, str. 97.

Po Koraćevu mišljenju, katolik bi trebao znati “tko je na zemlji pozvan da sudi nad kraljevima i narodima”. Za njega tu nema dvojbe, “to je namjesnik onoga, kome je dana sva vlast na nebu i na zemlji. To je glavom naš sveti Otac”. Međutim, “danas su drugačija vremena. Jer nema katoličkih vlada, jer nema svijesnih katoličkih naroda”.⁸³

Što bi tek danas Korać rekao kada bi pročitao Statut Europske unije u kojem se više nigdje ne nalazi “ni slovice”, a kamoli riječ “kršćanstvo”? To je još jedan razlog više da svaki kršćanin, pogotovo danas, dobro razmisli i shvati smisao papina gesla *opus iustitiae pax* i ostane mu dosljedan u svom životu.

Zaključak

Imajući u vidu povijesna vrela koja govore o nazočnosti i djelatnosti dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni i Hercegovini te ustroj, poslanje i cilj dominikanskoga reda, logično je i opravdano zaključiti da su dominikanci uistinu pridonijeli stvaranju hrvatske filozofske baštine u Bosni i Hercegovini. Koliki je međutim taj doprinos, još uvijek nije dovoljno istraženo.

Branimir (Dominik) Korać, “dijete hercegovačkih planina”, svijetli je primjer dominikanske nazočnosti u Bosni i Hercegovini, kao i nepobitan dokaz utjecaja i prinosa dominikanaca u stvaranju hrvatske filozofske baštine na ovim prostorima.

Literatura

- *Acta capituli provincialis Provinciae Dalmatiae Ordinis Praedicatorum*, Boli, Sibenici, 1947.
- EGGENSPERGER, Thomas – URLICH, Engel, *Dominikanci u svijetu i na hrvatskim prostorima: povijest – duhovnost – aktualni projekti*, Dominikanska naklada “Istina”, Zagreb, 2003.
- *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, LZMK, Zagreb, 1989.
- *Hrvatska opća enciklopedija*, sv. 6, LZMK, Zagreb, 2004.

⁸³ Isto, str. 98.

- JALIMAN, Salih (Abdulah), *Djelatnost dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni*, Tuzla, 1999.
- KORAĆ, Branimir, "Pogled na današnji svijet", *Duhovni život – asketsko-mistička revija*, god. XIV, br. 1, Zagreb, 1942., str. 161-163.
- KORAĆ, Branimir, "Mir je djelo pravde", *Duhovni život – asketsko-mistička revija*, god. XIV, br. 2-3, Zagreb, 1942., str. 92-98.
- KRASIĆ, Stjepan, *Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni*, UPT, Đakovo, 1996.
- KRASIĆ, Stjepan, *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili Universitas Jadertina 1396-1807.*, Filozofski fakultet, Zadar, 1996.
- KRASIĆ, Stjepan, *Dominikanci: Povijest Reda u hrvatskim krajevima*, Hrvatska dominikanska provincija – Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997.
- MANDIĆ, Dominik, *Bogumilska crkva bosanskih kristjana*, Hrvatski povijesni institut, knj. 4, Chicago, 1962.
- PLENKOVIĆ, Zlatan, "O. Branimir Korać", *Gospina krunica*, god. XVI, br. 7-8, Zagreb, 1914., str. 151-152.
- ŠANJEK, Franjo, *Bosansko – humski kristajni i katarsko – dualistički pokret u srednjem vijeku*, KS, Zagreb, 1975.
- ŠANJEK, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, KS, Zagreb, 1996.
- TOMO, Vereš, *Dominikanskoopće učilište u Zadru (1396-1807): prvo hrvatsko sveučilište*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1996.